

УДК 7.071.2(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/28.208890>**Ірина БЕРМЕС,***orcid.org/0000-0001-5752-9878*

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) irunabermes@ukr.net

ДИРИГЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАНІСЛАВА ЛЮДКЕВИЧА

Незважаючи на несприятливі для культурного поступу східної Галичини соціокультурні обставини в кінці XIX – першій третині XX ст., ментально зумовлена питома хорова традиція залишалася дієвим засобом піднесення національної самосвідомості українців. Заснування численних аматорських хорових колективів виявило потребу в диригентських кадрах і привело до залучення до цього виду виконавської діяльності композиторів-професіоналів, серед яких помітна роль належала С. Людкевичу.

У статті розкрито одну з найменш досліджених сторінок діяльності універсального українського митця С. Людкевича – диригентську в діахронічному аспекті. Виокремлено хорві колективи, якими диригував композитор, озвучені ним концертні програми, зокрема її твори самого С. Людкевича, покликаючись на дослідження З. Штундер («Станіслав Людкевич. Життя і творчість»), рецензії та відгуки галицької періодики першої третини XX ст. Схарактеризовано найбільш значущі концертні заходи, як-от на честь Т. Шевченка, І. Франка, Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Драгоманова чи співочих товариств, української пісні, що були реалізовані під батуту Людкевича-диригента в Перемишлі, Львові, інших містах Галичини, Відні, Перовську. Відповідно до мети в статті розкрито особливості диригентської діяльності С. Людкевича, здобутки митця в цьому виді виконавського мистецтва (перший виступ у ролі диригента відбувся в 1898 р., останній – в 1939 р.), вирізнено деякі прикмети техніки диригування, репетиційного й інтерпретаційного процесів крізь призму рецензій В. Барвінського, Б. Кудрика, М. Антоновича й інших. Харизматичній особистості Людкевича-диригента були притаманні такі риси: вміння об'єднати співаків задля досягнення художньої мети, глибоко розкрити за допомогою «живої» музичної інтонації зміст поетичного слова, добитися переконливого «прочитання» хорового твору. Все це дало змогу підтвердити значущу роль Людкевича-диригента в популяризації культурних надбань українців, піднесенні хорової справи на новий вищий щабель, професіоналізації музичного життя східної Галичини.

Ключові слова: С. Людкевич, диригент, «Академічна громада», «Львівський Боян», концерти.

Iryna BERMES,*orcid.org/0000-0001-5752-9878*

PhD hab. in Arts, Professor,

Head of the Methodology of Music Education and Conducting
Drohobych Ivan Franko State Pedagogic University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) irunabermes@ukr.net

STANISLAV LYUDKEVYCH'S ACTIVITY AS A CONDUCTOR

Despite the unfavourable socio-cultural circumstances for the cultural progress of eastern Galicia in the late nineteenth – first third of the twentieth century, the mentally determined specific choral tradition remained an effective means of raising the national identity of Ukrainians. The establishment of numerous amateur choirs revealed the need for conductors and led to the involvement of professional composers in this type of performance, among which a significant role belonged to S. Ludkevych.

The article singles out the choirs conducted by the composer, the concert programs he voiced, including the works of S. Lyudkevych himself, referring to the research of Z. Shtunder (“Stanislav Lyudkevych. Life and work”), reviews of Galician periodicals of the first third of the twentieth century. The most significant concert events are also characterized, especially the ones in honour of T. Shevchenko, I. Franko, D. Bortnyansky, M. Lysenko, M. Drahomanov or singing societies, Ukrainian songs, which were performed by Lyudkevych as a conductor in Przemyśl, Lviv, other cities of Galicia, Vienna, Perovsk. In accordance with the purpose, the article reveals the peculiarities of S. Lyudkevych's conducting activity, the artist's achievements in this kind of performing art (the first performance as a conductor took place in 1898, the last one – in 1939), some features of his conducting technique. In addition, rehearsal and interpretive processes are distinguished through the prism of reviews by V. Barvinsky, B. Kudryk, M. Antonovych and others. The charismatic personality of Lyudkevych-conductor had the following features: the ability to unite singers to achieve an artistic goal, to deeply reveal the meaning of a poetic word with the help of “live” musical intonation, to achieve a convincing “reading” of a choral work.

All this definitely made it possible to confirm the significant role of S. Lyudkevych in popularizing the cultural heritage of Ukrainians, elevating choral work to an entirely new higher level, and professionalizing the musical life of eastern Galicia.

Key words: S. Lyudkevych, conductor, “Academic community”, “Lviv Boyan”, concerts.

Постановка проблеми. Якщо нині диригуванням займаються професіонали з ґрунтовними загальними й музичними знаннями, педагогічними, психологічними, артистичними, організа-торськими здібностями, високим рівнем техніки диригування, то в першій третині ХХ ст. в східній Галичині цим видом виконавської діяльності вельми часто займалися композитори. Це пояснюється кількома причинами: піднесенням на культурному полі, яке привело до заснування великої кількості аматорських хорових колективів, і нестачею професійних керівників для них; дефіцитом репертуару, який поповнювали галицькі композитори, відгукуючись на потреби співочих товариств. Кожен композитор-диригент знаходив власний спосіб керування хором відповідно до рівня музикальності, інтуїції, вольових і сугестивних рис, комунікабельності, володіння елементами диригентської техніки чи диригентським обдаруванням, за І. Мусіним, «здатністю виражати в жестах зміст музики, робити «видимим» розгортання музичної тканини твору, впливати на виконавців» (Мусін, 1995: 8). І хоча з відстані часу складно вести мову про рівень їхнього диригування чи диригентського хисту, врешті, таке завдання і не стоїть, все ж піднесення хорової справи в краї було б неможливе без ентузіазму й активної участі композиторів.

Серед плеяди галицьких композиторів-диригентів (В. Барвінський, А. Вахнянин, М. Гайворонський, А. Рудницький, Д. Січинський, Г. Топольницький, Л. Туркевич, Я. Ярославенко й інші) помітно вирізняється С. Людкевич, чия диригентська практика тривала понад 40 років і мала важливе значення не тільки для професіоналізації музичного, зокрема й хорового, життя східної Галичини, а й заповнення прогалини в диригентських кадрах.

Аналіз досліджень. У численних працях про різнобічну творчу діяльність С. Людкевича диригентська довгий час залишалася на маргінесі. У двотомнику З. Штундер «Станіслав Людкевич. Життя і творчість» простежується зацікавленість митця до диригування від 1892-го до 1939 р., причому як на основі опрацювання матеріалів приватного архіву митця, так і покликань на матеріали періодичних видань – рецензій, відгуків. До збірника статей «Творчість Людкевича», що побачив світ у 1979 р., ввійшла публікація М. Колесси «Кілька слів про диригентську діяльність С. П. Людкевича», в якій автор окреслює головні події у творчому житті Людкевича-диригента й робить висновки щодо цього виду діяльності митця. Спорадично цей вид виконавської

діяльності був предметом уваги С. Павлишина, Т. Гнатів, Л. Мазепи, О. Коменди.

Високий рівень обдарованості, музикальності, інтелекту, водночас активності в різних ділянках музично-громадського життя спричинилися до зацікавлення хором, відтак – і диригуванням (можемо припустити, що на початках із необхідності, через брак диригентських кадрів, згодом, здобувши необхідні навички, досвід, С. Людкевич уже легко давав собі раду з прочитанням партитур, інтерпретував власні складні композиції, які знав «із середини»). Саме творча співпраця з хорами привела до появи численних творів, які зайняли гідне місце в доробку композитора й репертуарі співочих товариств.

Мета статті – розкрити особливості диригентської діяльності С. Людкевича, виокремити її значення в культурному процесі східної Галичини першої третини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Найбільш вичерпну інформацію про Людкевича-диригента подає З. Штундер. Учена стверджує, що перші диригентські проби відбулися в Ярославській гімназії, де 13-річний учень провадив гімназійний хор (Штундер, 2005: 56). Згодом С. Людкевич зайнявся цим видом виконавської діяльності в роки навчання у Львівському університеті. Він став членом правління студентського товариства «Академічна громада» (1898 р.), заснував хор і диригував ним, komponував для нього хорові твори (Штундер, 2005: 94). Зі студентським хором підготував низку концертних програм із нагоди «50-ліття скасування панщини в Галичині, 25-ліття літературної діяльності Франка, 100-ліття відродження української літератури» (Штундер, 2005: 112). У 1898 р. галицька суспільність відзначала 25-річний ювілей літературної творчості І. Франка. Влаштуванням цієї імпрези займався ювілейний комітет, до складу якого ввійшов 20-річний С. Людкевич як організатор концертної частини. Дбаючи про гідну підготовку заходу, С. Людкевич скомпонував чоловічий хор «Вічний революціонер». Втілити ідею виявилось не так просто, позаяк якісний склад аматорського студентського хору не відповідав вимогам, та й кількісно потребував доукомплектування. Це позначилося на виконанні, передусім середньої (поліфонічної) частини «Вічного революціонера». Щоб покращити ситуацію, С. Людкевичу довелося щодня проводити по дві репетиції хору, готуючи твори М. Лисенка, Ф. Колесси, Г. Топольницького й власні. Втім, навіть ці кроки не змогли позбавити недоліків реалізації програми: «виконаний добірнішим і численнішим хором гімн композиції

<...> п. Людкевича зробив би феноменальне вражіння» (Штундер, 2005: 117). І це було природно, бо в хорі співали аматори, які понад усе любили спів, уболівали за українську справу, й відмовити їм у задоволенні через недостатні вокальні дані не було підстав. Ентузіазм і відданість співаків дозволили С. Людкевичу багато концертувати з «академіками» в різних містах Галичини, Буковини, Закарпаття. Причому С. Людкевичу довелося виступати в різних іпостасях: диригента, композитора, піаніста, інтерпретатора, вельми часто й власних опусів.

Академічна молодь охоче відгукувалася на важливі події в житті українського народу, його гідних представників. Так, у 1899 р. вона доклалася до відзначення четвертих роковин смерті М. Драгоманова: хор «Академічного братства» під орудою С. Людкевича озвучив у програмі концерту дві композиції: «Іван Гус» М. Лисенка й «Поклик до братів-слов'ян» С. Людкевича. 1901 р. було проведено ще один вечір М. Драгоманова, в програмі якого студентський хор відспівав «Нашу жизнь» А. Вахнянина – І. Гушалеви́ча, історичні пісні «Та не буде лучше», «Про Голоту», «Ой Січмати»; «Ой п'є Байда» й «Ой що ж бо то та й за ворон» М. Лисенка; «Ой по горі, горі» С. Людкевича, «На прю» М. Лисенка – М. Старицького (Штундер, 2005: 137).

Свідоме студентство ставило перед собою вельми амбітні цілі, серед яких і піднесення освітнього рівня робітників. Для цього творчі колективи часто кооперувалися, готуючи програми, в яких звучала виключно українська хорова музика. 1899 р. відбулися два такі заходи: людський вечір, улаштований спільними силами «Академічної громади», «Просвіти», «Зорі», «Основи», в якому прозвучали твори М. Лисенка («Ой у полі три криниченьки», «Ой пушу я кониченька», «Ой на горі та жінці жнуть», «Ой гук, мати, гук»), Ф. Колесси й інші, та «народний концерт» для ремісничого товариства «Зоря». В обох заходах хором «академіків» диригував С. Людкевич. Природно, що такі концерти не залишалися поза увагою рецензентів: «д. Людкевич, розпоряджаючи невеличкими силами, устроїв такий чудовий концерт. Тут не лише видно артистизм – тут була щирість, був запал до такої важної цілі, як усвідомлення зденационалізованих робітників» (Штундер, 2005: 131).

Хор студентів брав участь у музично-громадському житті української молоді: заходах із нагоди початку навчального року, заснування культурно-просвітницьких товариств тощо. Так, 1900 р. хор академіків на інавгураційних зборах товариства «Академічна громада» «звеличав <...> вечір гар-

ними піснями народних мотивів, як «Ой по горі, горі», «Та туман яром» і «Ой летіла горлиця». <...> Відтак <...> відспівав прегарну пісню «Ой і не гаразд запорожці», <...> «Ще не вмерла Україна» й «Не пора» (Штундер, 2005: 126). Цього ж року «академіки» на чолі зі С. Людкевичем виступили з концертною програмою в Чернівцях. Тут проходив з'їзд українських студентів вищих шкіл Австрії з okazji заснування товариства «Молода Україна». Про виступ хору дописувач «Руслан» підмічав: «Концерт <...> випав знаменито. По раз перший оглядали Чернівці моторних львівських молодих людей, які не жалували <...> сил, <...>, щоби додати величі так поважній хвилі й бадьорості <...>» (Буковина, 1900: 4). Хор виконав твори М. Лисенка й С. Людкевича. «По раз перший почувися в нас звуки всеукраїнського гімну на мелодію, яка виплекалася в грудях, закованих кайданами слова, нещасних наших братів на закордонній Україні <...> («Ще не вмерла Україна» в обробці С. Людкевича. – І. Б.). Хор мусів деякі речі, як «На прю», народні пісні повторювати, а пісня «Про Куперяна» з XIV в. так усіх одушевила, що оплескам не було кінця. І пісня «Ой і не гаразд запорожці», <...> подобалася рівно ж усім присутнім. <...> З цілого концерту винесла публіка дуже добре вражіння головно завдяки умілости диригента, молодого композитора, музики п. Людкевича» (Буковина, 1900: 4).

Однією з найбільших урочистостей у житті галицьких українців були Шевченківські академії, що влаштовувалися щороку, й до яких дуже ретельно готувалися хорові колективи, зокрема й хор львівських студентів. «Академіки» співали не тільки у Львові, а й в інших галицьких містах. Наприклад, Шевченківський концерт у Городку (3 березня 1900 р.) засвідчив, що «львівські молоді співаки в числі десяти, під батудою п. Людкевича, гарними співами чарували публіку <...>» (Штундер, 2005: 125).

1901 р. товариство «Академічна громада», хором якого С. Людкевич диригував чотири роки, завершило свою діяльність. З цієї нагоди відбувся концерт, програму якого виконував мішаний хор «Львівського Бояна» під батудою С. Людкевича. Цей колектив було залучено не дарма, бо 1897 р. С. Людкевич став членом співочого товариства, а через рік його було обрано другим диригентом. У виконанні «Бояна» прозвучали такі твори: «Калина», «Пливе човен», «Ой діброво, темний гаю» М. Лисенка, «Дніпро реве» Д. Січинського.

Новий етап диригентської активності С. Людкевича охоплює період із 1897-го по 1939 р. (з перервами під час перебування у Відні, Пере-

мишлі), в який митець плідотворно співпрацював із «Львівським Бояном» як учасник хору, диригент, композитор і піаніст. Уже 1898 р. він уперше виступав із колективом як акомпаніатор, а через рік – як диригент концерту на честь Т. Шевченка, до програми якого ввійшли твори, що «переважно виконувалися вперше» (Штундер, 2005: 124). Це чоловічі хори «Було колись», «Дівчина і рута» Ф. Колесси, українські народні пісні «Ой у полі три криниченьки», «Ой летіла горлиця», «Та забілили сніги» в опрацюванні М. Лисенка, його ж кантата «Радуйся, ниво неполитая» в супроводі оркестру. З. Штундер підкреслює, що «диригентський дебют Людкевича пройшов дуже вдало» (Штундер, 2005: 124).

«Львівський Боян» брав активну участь у культурному житті Галичини. Серед різноманітних концертів особлива увага надавалася Шевченківським, задуми яких С. Людкевич як диригент утілював разом із С. Федаком, О. Нижанківським чи Ф. Колесою. Наприклад, 1900 р. програма Шевченківської академії, до якої ввійшли твори М. Лисенка («Б'ють пороги» й «На прю»), була втілена С. Федаком і С. Людкевичем, 1901 р. – О. Нижанківським і С. Людкевичем (у програмі прозвучав фінал з опери «Утоплена» М. Лисенка й вперше – чоловічий хор С. Людкевича «Косар»). У рецензії читаємо: «хор і оркестр, вишколені й ведені <...> самим автором, відповідали зовсім своїй задачі <...>» (Руслан, 1901: 4). Людкевичу-диригенту вдалося ввести до концертного обігу з «Львівським Бояном» чимало творів українських композиторів (оригінальних і обробок народних пісень), зосібна й власні. 1899 р. – коляди й щедрівки М. Лисенка, «Обжинки» Ф. Колесси, власні чоловічі хори «Закувала зозуленька» й «Поклик до братів-слов'ян», 1900 р. – обробки українських народних пісень М. Лисенка, С. Людкевича («Козаченьку», «Ой по горі, горі», «Ой попід гай») та інші.

Урочисті заходи з нагоди 10-річчя співочого товариства також відбулися під батутю С. Людкевича. Прозвучали такі композиції: «Яко беззаконіє моє аз знаю» І. Біликівського, «Ой три шляхи» Г. Топольницького й «Косар».

«Боян» з успіхом виступав із концертами як у Львові, так і в інших галицьких містах. Виконання хорових творів вельми часто мало позитивні відгуки. Наприклад, у Бурштині (1900 р.) «Львівський Боян» «співав прегарно і виконавши справді концертно свої точки програми збирав заслужено грімні оплески» (Штундер, 2005: 125).

Про достатній рівень техніки диригування С. Людкевича свідчить широкий спектр хорових

творів різних жанрів і стилів, які митець розумів і представляв слухачам. Серед них і композиції Д. Бортнянського, в яких доводилося виявляти їхнє «класичне сконцентрування, <...> шляхетну архітектоніку ліній» (Людкевич, 1925: 185). Людкевич-диригент озвучив із «Бояном» тропар утрени Великої суботи, хорові концерти «Благообразний Йосиф», «Гласом моїм ко Господу возвах» (№ 27), «Вську прискорбна еси душе моя» (№ 33), «Скажи ми, Господи, кончину мою» (№ 32).

Не перериваючи зв'язку з «Львівським Бояном», багато концертуючи з ним, С. Людкевич 1902 р. очолив чоловічий хор гімнастичного товариства «Сокіл». Саме Людкевичу-диригенту вдалося підняти колектив «<...> справді на артистичній височині» (Штундер, 2005: 153).

Перебуваючи в Перемишлі та Ярославі, С. Людкевич активно займався диригентською практикою. Він підготував і продиригував низку концертних програм із нагоди важливих подій у житті українців. Наприклад, на посвяченні Народного дому в Перемишлі (1904 р.) «Перемиський Боян» під керуванням С. Людкевича відспівав кантату «До Руси» М. Копка. На Шевченківському концерті в Руському інституті для дівчат у Перемишлі (1907 р.) «хори під управою проф. С. Людкевича виведені уміло <...> Краса пісні й дзвінкі голосочки, іменно ж в Лисенка «Ой ізйду ж я на могилу», Вагнера «Весільнім хорі» й Людкевича «Українській баркаролі» хватили за серце» (Штундер, 2005: 203). Ще один концерт на честь Т. Шевченка відбувся в навчальному закладі 1909 р. Прозвучали твори українських композиторів: уперше – вокальний терцет «Царівна Млака» С. Людкевича на слова В. Пачовського й «Блажен муж» Д. Бортнянського в перекладі для жіночого хору. «Прямо подив у слухачів викликало поправне відспівання чудового псалма Бортнянського «Блажен муж», – наголошував рецензент «Руслан» (Штундер, 2005: 209). Ще через рік (1910 р.) С. Людкевич улаштував у Руському інституті для дівчат у Перемишлі «Вечір українських народних пісень». Відбулося першопрочитання хорових обробок композитора для жіночого хору під його диригуванням: «Гайліки», «Янчику-подолянчику», «Чи дома, дома», «Ой Морозе, Морозенку», «Чорна рілля ізорана», «А із ночі, із вечера», «Ішов жовняр з війни», «Марусенька по саду ходила», «Будь ми здорова» та інших.

Перебуваючи у Відні (1910 р.), С. Людкевич активно долучився до організації та проведення Шевченківського концерту як диригент та акомпаніатор чоловічого хору «Січі» – однієї з перших українських студентських організацій

в австрійському заборі. Програма складалася з таких творів: «Сміло, други» й «Марсиліянка», згармонізовані С. Людкевичем, «Даремне пісне» Д. Січинського, «На воді» Ф. Мендельсона на слова Г. Гайне, «Іван Гус» М. Лисенка, «Було колись» Ф. Колесси. «Хор стояв під дискретною та вмілою управою <...> звісного нашого композитора п. Людкевича, якому <...> складається щира подяка за труд, який завдав собі, беручи на себе диригентуру та акомпанемент <...>» (Діло, 1910: 2).

Повернувшись до Львова, С. Людкевич продовжує диригувати «Львівським Бояном», одночасно й «Бандуристом», займається підготовкою концертних програм, як-от: до 50-ї річниці смерті Т. Шевченка, 100-річчя від дня народження М. Шашкевича (1911 р.). Прикметно, що в драматургічній структурі цих концертних дійств гідне місце зайняли твори композитора-диригента, зокрема кантата-симфонія «Кавказ» і «Дністрованка».

У грудні 1912 р. управа Музичного товариства імені М. Лисенка зініціювала проведення академії на честь М. Лисенка (у сороковий день смерті композитора), в програмі якої «Львівський Боян» під керуванням С. Людкевича вперше виконав псалму «Камо піду от лица твоего, Господи».

З часу, коли на початку листопада 1912 р. С. Людкевича знову було обрано диригентом «Львівського Бояна», він багато працював над оновленням репертуарної палітри хору, ввів до концертних програм чимало творів українських майстрів. Так, на Шевченківському концерті 1913 р. прозвучали кантата «Б'ють пороги» М. Лисенка та «Якби мені черевики» Ф. Колесси, які «хор відспівав знаменито, рівно та з великим розумінням річи, що завдячує своєму невтомимому диригентові др. Людкевичеві», (Нове слово, 1913: 3).

З особливим пієтетом галицькі українці вшанували пам'ять «творця українства» Т. Шевченка – 100-річчя від дня його народження (1914 р.). До цієї дати С. Людкевич завершив кантату-симфонію «Кавказ» і в ювілейній концертній програмі продиригував III («Хортам, і гончим, і псарям») і IV («Борітеся, поборете!») частини, що прозвучали вперше. «Глибока музикальність Людкевича, прекрасне знання партитури зробили своє: Станіслав Пилипович дуже добре впорався зі своїм завданням» (М. Колесса, 1979: 201).

У непростих умовах життя (наприклад, у російському полоні в Перовську) С. Людкевич шукав відради в музикуванні, апелюючи до компонування та диригентури. Митцеві вдалося створити хоровий гурток, до складу якого ввійшли співучі

полонені українці. Твори, які композитор писав для мішаного хору, були перекладені ним для чоловічого складу й озвучені («Сонце заходить», «Чи ми ще зійдемося знову?», «Ой вигострю товариша» й інші).

Повернувшись із Перовську (1919 р.), С. Людкевич оселився в Перемишлі й очолив хор греко-католицької церкви. Впродовж року колектив співав не тільки в храмі, а й на світських заходах, які відбувалися в місті, готуючи для них відповідні програми.

Переїхавши до Львова, С. Людкевич не полишив диригентської практики: цього разу – з хором жіночої гімназії сестер василянок. Він залишався в епіцентрі музичного життя міста, брав участь у підготовці й втіленні задумів, присвячених важливим подіям у житті українства чи роковинам видатних діячів національної культури.

Важливою подією в житті С. Людкевича й галицького музичного громадянства стало святкування 25-річчя творчої діяльності митця (1925 р.). Ця неординарна мистецька імпреза мала неабиякий успіх і широкий резонанс, адже в концертній програмі вперше було виконано всі частини кантати-симфонії «Кавказ» на текст поеми Т. Шевченка. Втілили задум «Львівський Боян» і симфонічний оркестр Музичного товариства імені М. Лисенка. Цей концерт матиме «<...> в історії діяльності <...> Товариства свою окрему, повну сторінку. І то не лише завдяки тому, що вперше виконано в цілості “Кавказ” д-ра Ст. Людкевича, але й тому, що при диригентському пульті станув композитор <...>», – акцентував В. Барвінський (Барвінський, 1925: 3). Співочому товариству «Львівський Боян» випала нагода ще раз виконувати «Кавказ» під диригуванням автора (1927 р.), знову ж таки з великим успіхом. Підтвердженням є рецензія В. Барвінського, вміщена в «Ділі», в якій передано атмосферу дійства: «<...> зазначу, що як далеко тямлю різні Шевченківські концерти, <...> з такими просто потрясаючими вражіннями я не вийшов ще з ніякого того роду концерту. <...> признаю, що кращої розв'язки як цього річна, годі було найти: виведення «Кавказу» С. Людкевича» (Барвінський, 1927: 6).

Величаво вшанували галичани 100-річчя від дня народження Д. Бортнянського (1925 р.). До підготовки й реалізації музичної частини спричинився С. Людкевич як музикознавець і диригент. Він виголосив доповідь на тему «Дмитро Бортнянський і сучасна українська музика» й озвучив із «Бояном» два двохорні концерти: «Се нині благословіть Господа» і «Небеса повідають славу Божію», та жіноче тріо з мішаним

хором «Да ісправиться»» (Штундер, 2005: 301). Покликаючись на В. Барвінського, можемо стверджувати, що концерт «дав докази щирої, повної пієтизму праці обох диригентів – д-ра С. Людкевича й д-ра М. Волошина» (Барвінський, 1925: 4).

С. Людкевич уводив до концертного обігу хорові твори українських композиторів-сучасників як наддніпрянців, так і галичан. На цьому акцентує увагу М. Антонович: у березні 1929 р. «Львівський Боян» дав концерт із творів П. Козицького («Нова Атлантида»), М. Леонтовича («Літні тони», «Льодолом»), Л. Ревуцького («Ой чого ти почорніло», «У перетику ходила») <...>, підкреслюючи тим не тільки єдність української музичної культури, а й соборність української нації» (М. Антонович, 1999: 18). Диригент не оминув увагою хорові взірці галицьких майстрів: було виконано «Сосну» Й. Кишакевича й «Галочку» Н. Нижанківського.

Серед знакових подій цього ж року – відзначення 100-річного ювілею першого мистецького хору при катедральному соборі в Перемишлі. Концертна програма була не тільки зініційована С. Людкевичем, а й озвучена Львівським і Перемишльським «Боянами» під його орудою. У першій частині звучала духовна музика – концерт № 9 Д. Бортнянського, у другій – світська («Осінь» І. Лаврівського, «З тої гори високої» В. Матюка, «Ой нависли чорні хмари» А. Вахнянина). Допишувач «Діла» стверджував, що саме С. Людкевичу треба «завдячити переведення в життя цілого того святочного ювілею» (Діло, 1929: 3). Плодотворна й тривала співпраця Людкевича-диригента з «Львівським Бояном» дала поштовх до створення нових композицій, зокрема до ювілейних дат. Так, до 40-річчя діяльності співочого товариства (1931 р.) митець скомпонував кантату «Наша дума, наша пісня» на слова Т. Шевченка. Б. Кудрик зазначав, що «др. Людкевич виступив на кінець як автор і як диригент у своїй новій кантаті-прем'єрі «Наша дума, наша пісня» (Ц-дур) на мішаний хор із достроєм оркестри <...>» (Кудрик, 1932: 4).

С. Людкевич довіряв «Львівському Боянові» прем'єрне виконання своїх творів. Так, 1936 р. хор представив слухачам кантату «Заповіт» під орудою автора й отримав схвальні відгуки. «Людкевич <...> був тріумфатором дня й за прем'єру свого величного «Заповіту» збирав численні заслужені гратуляції», – писав Б. Кудрик (Кудрик, 1936: 3). М. Колесса так відгукувався про диригента: «Станіслав Пилипович провів цей нелегкий твір прекрасно, на одному диханні» (М. Колесса, 1979: 203).

Неосновним фахом, диригуванням, за твердженням З. Штундер, С. Людкевич займався до 1939 р., тобто впродовж 40 років. Восанне він інтерпретував програму Шевченківського концерту, присвяченого 125-річчю від дня народження Кобзаря в березні 1939 р. «Саме із цього концерту збереглася єдина фотографія Людкевича диригуючого, зроблена на репетиції перед самим концертом» (Штундер, 2005: 393).

М. Колесса відзначав, що С. Людкевич «не володів <...> технікою диригування, його жести були надто великі, розмашисті», втім «його добре розуміли не тільки хористи, а й професіональні оркестранти» (М. Колесса, 1979: 203). Проте це не завадило харизматичному, високопрофесійному музиканту займатися цим видом виконавської діяльності. С. Людкевич умів захопити співаків, репетиції хору проходили «послідовно, планомірно», диригент «знав чого хотів і вмів того добитися» (М. Колесса, 1979: 203). На думку М. Антоновича, Людкевич-диригент «працював <...> віддано й зі значним успіхом» (Антонович, 1999: 18).

Висновки. Досягнути успіху в диригентському мистецтві не так просто, для цього потрібна не тільки ґрунтовна фахова освіта, а й низка специфічних здібностей (виконавських, педагогічних, організаторських). С. Людкевич володів особливим «магнетизмом», відмінно комунікував із хоровим колективом, умів мотивувати себе й співаків. Крім блискучого музичного обдарування, колосальної енергії та працездатності, високої громадянської позиції, вболівання за українську справу, його успіхові в диригуванні сприяв аналітичний тип художньої свідомості митця. Можливо, навіть несподівано для себе С. Людкевич зайнявся диригентурою та зумів самотужки осягнути її «секрети». Водночас цей вид виконавської діяльності мав позитивний вплив на творчість митця. Покликаючись на З. Штундер, завдяки диригуванню С. Людкевич «<...> став одним з найкращих знавців хорового письма серед українських композиторів» (Штундер, 2005: 126).

У першій третині ХХ ст. – період культурного піднесення в краї та інтенсифікації хорового життя – Людкевич-диригент жив і творив у реаліях часу, відгукуючись на запити українців, підтримуючи український хоровий «продукт». Плідна диригентська практика митця на теренах східної Галичини сприяла злету хорової справи, популяризації, вельми часто й першопрочитанню творів українських композиторів, ширше – професіоналізації музичного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. Станислав Людкевич: композитор, музиколог. Львів : Спілка композиторів України, 1999. 60 с.
2. Барвінський В. Вечір українських хорових і фортепіанних новин. *Діло*. 1929. Ч. 73. С. 2.
3. Барвінський В. Програмний концерт «Бандуриста». Шевченківський концерт. *Діло*. 1927. Ч. 66. С. 6.
4. Барвінський В. Століття смерті Бортнянського (Поклик ювілейного комітету). *Діло*. 1925. Ч. 208. С. 4.
5. Барвінський В. 25-літній ювілей д-ра С. Людкевича. Симфонічно-вокальний концерт співацького товариства «Львівський Боян». *Діло*. 1925. Ч. 57. С. 3.
6. Вечір українських народних пісень. *Перемиський вісник*. 1910. Ч. 12. С. 2.
7. Колесса М. Кілька слів по диригентську діяльність С. П. Людкевича. *Творчість С. Людкевича*: збірник статей / упоряд. М. Загайкевич. Київ : Музична Україна, 1979. С. 196–204.
8. Кудрик Б. Концерт з нагоди 40-ліття «Львівського Бояна». *Діло*. 1932. Ч. 58. С. 4.
9. Кудрик Б. Концерт з нагоди 75-ліття смерті Шевченка. *Мета*. 1936. Ч. 12. С. 3.
10. Людкевич С. Дмитро Бортнянський. В соті роковини смерті. *Стара Україна*. 1925. Ч. 11–12. С. 184–186.
11. Людовий концерт на честь Шевченка у Відні. *Діло*. 1910. Ч. 110. С. 2.
12. Мусин І. Техніка дирижування. Изд. 2-е. Санкт-Петербург : «ДЕАН-АДИА-М», 1995. 296 с.
13. Тарасові вечорниці у Львові. *Руслан*. 1901. Ч. 50. С. 4.
14. Шевченківський концерт. *Нове слово*. 1913. Ч. 160. С. 3.
15. Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість : у 2-х т. Львів : ПП «Бінар», 2005. Т. 1. 636 с.
16. Ювілейний концерт. *Діло*. 1929. Ч. 119. С. 3.

REFERENCES

1. Antonovych, M. (1999). Stanyslav Liudkevych: kompozytor, muzykolog [Stanislaw Ludkevich: composer, musicologist]. Lviv: Spilka kompozytoriv, 60 p. [in Ukrainian].
2. Barvinskyj, V. (1929). Vechir ukrainskykh khorovykh i fortepiannykh novyn [Evening of the Ukrainian choral and piano news]. *Dilo*. Ch. 73, p. 2 [in Ukrainian].
3. Barvinskyj, V. (1927). Prohramnyi kontsert «Bandurysta». Shevchenkivskyi kontsert [Programmatic concert of «Bandurista». Shevchenko concert]. *Dilo*. Ch. 66, p. 6 [in Ukrainian].
4. Barvinskyj, V. (1925). Stolittia smerti Bortnianskoho (Poklyk yuvileinoho komitetu) [One hundred years of Bortniansky's death (Appeal of anniversary committee)]. *Dilo*. Ch. 208, p. 4 [in Ukrainian].
5. Barvinskyj, V. (1925). 25-litnii yuvilei d-ra S. Liudkevycha. Symfonicjno-vokalnyi kontsert spivatskoho tovarystva «Lvivskiy Boian» [25-years anniversary of Dr. S. Ludkevich. Symphonic and vocal concert of «Lviv Boyan» singing society]. *Dilo*. Ch. 57, p. 3 [in Ukrainian].
6. Vechir ukrainskykh narodnykh pisen (1910) [Evening of the Ukrainian folk songs]. *Peremyskyi visnyk*. Ch. 12, p. 2 [in Ukrainian].
7. Kolessa, M. (1979). Kilka sliv po dyryhentsku diialnist S. P. Liudkevycha [A few words are about conductor's activity of S. P. Lyudkevich]. *Tvorchist S. Liudkevycha: zb. st. / uporiad. M. Zahaikevych*. Kyiv: Muzychna Ukraina, p. 196–204 [in Ukrainian].
8. Kudryk, B. (1932). Kontsert z nahody 40-littia «Lvivskoho Boiana» [A concert on the occasion of the 40th anniversary of «Lviv Boyan»]. *Dilo*. Ch. 58, p. 4 [in Ukrainian].
9. Kudryk, B. (1936). Kontsert z nahody 75-littia smerti Shevchenka [A concert on the occasion of 75year of Shevchenko's death]. *Meta*. Ch. 12, p. 3 [in Ukrainian].
10. Liudkevych, S. (1925). Dmytro Bortniansky. V soti rokovyny smerti [Dmytro Bortniansky. In the hundredth anniversaries of death]. *Stara Ukraina*. Ch. 11–12, p. 184–186 [in Ukrainian].
11. Liudovyi kontsert na chest Shevchenka u Vidni (1910) [A human concert is in honour of Shevchenko in Vienna]. *Dilo*. Ch. 110, p. 2 [in Ukrainian].
12. Musyn, Y. (1995). Tekhnyka dyryzhyrovanyia [Conducting technique]. Sankt-Peterburh: «DEAN-ADYA-M», 296 p. [in Russian].
13. Tarasovi vechornytsi u Lvovi (1901) [To Taras rockets in Lviv]. *Ruslan*. Ch. 50, p. 4 [in Ukrainian].
14. Shevchenkivskyi kontsert (1913) [Shevchenko concert]. *Nove slovo*. Ch. 160, p. 3 [in Ukrainian].
15. Shtunder, Z. (2005). Stanislav Liudkevych. Zhyttia i tvorchist [Stanislaw Ludkevich. Life and creativity]. Lviv: PP «Binar», t. 1, 636 p. [in Ukrainian].
16. Yuvileinyi kontsert (1929) [Anniversary concert]. *Dilo*. Ch. 119, p. 3 [in Ukrainian].